

DET SOM EN GÅNG VAR ELD

VIKTOR BANKE

Det som en gång var eld

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Citatet på sid 173 ur *Reglerna* av Sara Mannheimer, Wahlström &
Widstrand, 2008

Citatet på sid 248 ur ”Gåvan” av Czesław Miłosz, i översättning av
Nils Åke Nilsson, ur *Sången om pärlan och andra dikter*, Brombergs
förlag 1985

Albert Bonniers Förlag
Box 3159, 103 63 Stockholm
www.albertbonniersforlag.se
info@albertbonniers.se

ISBN 978-91-0-080096-3
COPYRIGHT © Viktor Banke, 2026
OMSLAG Sara R. Acedo
FÖRSTA TRYCKNINGEN
TRYCK ScandBook, EU 2026

PROLOG

De två björkarna lutar sig tungt över cykelvägen som leder ned till gångtunneln. Hjärtat slår oroligt i mörkret under kostymen när jag långsamt närmar mig platsen där det hände. Några barn tittar på mig från sina cyklar längre upp i backen intill en liten skylt som pekar mot centrum. Bakom dem ett höghus och ytterligare björkar.

Från vilket håll kom han när han tog sina sista steg i livet? Är det kanske familjens hus som ligger där bakom?

I min telefon letar jag fram skärmdumpar från förundersökningsprotokollet. De sidor som innehåller bilder från brottsplatsen är maskade. En svart ruta täcker den unga kroppen så som man fann den, men utanför rutan ser man hur blodet lämnat kroppen och förgrenats över den grusiga asfalten, fläckat den på marken vitmålade cykelsymbolen röd.

Det var mörkt när jag lämnade Stockholm tidigare i dag. Resan tog några timmar och skedde under tystnad. Det ringer inte längre i telefonen och det finns inte längre någonstans jag behöver vara. Mitt enda kvarvarande behov som kan kopplas till yrket är att se denna till synes helt ordinära gångtunnel.

Under några minuter står jag helt stilla, med blicken sänkt mot marken. Försöker frammana ljuden, skrällen, känslorna från den kvällen, men misslyckas förstås. Jag tar fram en penna från bröstfickan, en permanent märkpenna inköpt för denna stund. Jag lutar mig mot den ena betongväggen och skriver med små bokstäver: "Härtill är jag nödd och tvungen." Sedan

vänder jag tillbaka och går långsamt uppför backen igen. I bilen tar jag fram mitt advokatleg och försöker riva det itu, men misslyckas. Vad jag ska göra härnäst är högst oklart.

I

Johan, med det fantasieggande efternamnet Jönsson Ros, drev en mindre advokatverksamhet med kontor nära Stockholms tingsrätt på Kungsholmen. Efter att han svarat på en av mina många spontanansökningar till olika byråer sågs vi på ett café en bit därifrån. För mig okända advokater passerade caféet i klungor, förmodligen under pauser från någon förhandling. Jag betraktade dem så diskret jag kunde över Johans axel: blanka skor, kostymer, hårgel i glesa hår. Uppsluppen stämning och en självklar plats i rummet. Min egen uppfattning om vilka mål de satt i var mycket begränsad. Bara de mål som nådde tidningarna fanns i min föreställningsvärld.

Jag var medveten om mitt underläge i förhållande till Johan. Inga glänsande betyg, inga meriterande kårmedlemskap eller styrelseposter, inga släkt- eller vänskapsband till någon eller något som kunde gynna mig. Jag kände ingen och var ingen.

Dagen efter intervjun fick jag besked om att jag var välkommen redan veckan därpå, vilket förvånade mig. Fanns det ingen tingsmeriterad, ambitiös jurist, någon son eller dotter till en advokat som kände Johan, eller någon som ägnat otaliga timmar åt pro bono-projekt, som gick före? Senare fick jag veta att byrån nyligen hade splittrats och att det därför just då fanns ett stort behov av biträdande jurister. Slumpen hade öppnat en väg för mig.

I mars 2014 klev jag således för första gången in på en advokatbyrå. Kontoret låg på Södra Agnegatan och vette mot

Landstingshuset. Jag hängde upp en litografi av Stig Claesson på den vita väggen i mitt rum och köpte tulpaner till farfars gamla skrivbord i teak, som jag låtit transportera dit. Det närmade sig vår, och vid de tillfällen solen nådde över Landstingshusets väldiga tak och föll in genom mitt fönster kunde jag känna värmen mot min vinterbleka hud. Nästan varje dag efter arbetet gick jag längs Hantverkargatan, tog höger vid bron mot Riddarholmen och korsade bron till Gamla stan, gick upp mot Järntorget innan jag kom till Själagårdsgatan där jag hade min bostad.

Lönen var provisionsbaserad, helt och hållet. Provisionen beräknades på influtna medel från nedlagd och till domstol fakturerad tid. Någon sådan hade jag inte under de första månaderna. Det spelade ingen roll. Jag fick lösa det. Ingenting spelade någon roll förutom att jag fått in en fot.

Vad är en advokatbyrå? Jag lärde mig snabbt att hjärtat är administrationen. Det vill säga en paralegal eller, som det hette förr, sekreterare, som sköter kontakten med domstolarna och ser till att verksamheten fungerar. Om administrationen brister märks det snabbt och kan skada byråns anseende.

Hos Johan sköttes kontakten med omvärlden genom Malin, som satt i det lilla rummet mot innergården. Där fanns allt som krävdes för att rörelsen skulle fungera. Intill fönstret stod en väldig skrivare som även fungerade som fax, mot väggen stod ett skrivbord med kontorsmaterial och dator. Under mina första månader på byrån, innan de egna uppdragen tog över, satt jag ofta jämte Malin för att lära mig hur verksamheten fungerade, och för att stilla min nyfikenhet kring övrigas ärenden.

Eftersom det inte går att förutse när någon ska bli frihetsberövad och behöva en försvarsadvokat, eller bli utsatt för brott

och behöva ett målsägandebiträde, gick dagarna i en kittlande ovisshet. När som helst kunde tingsrätten ringa och behöva någon från kontoret.

Mitt första uppdrag kom redan efter några dagar: ett målsägandebiträdesuppdrag för en ung kille som blivit rånad. Jag ringde min klient medan jag tittade ut mot Landstingshusets park. Det var den 12 mars 2014, jag såg dagens datum på morgontidningen som låg på skrivbordet framför mig och visste att jag för alltid skulle minnas det. Nyheten om att den svenska journalisten Nils Horner hade dött dagen innan i Kabul stod med stora bokstäver över uppslaget. Tulpanerna i den gula vasen var rosa, vita och lila.

Våren gick sedan och det blev försommar medan mitt huvud var försjunket i det ena fascinerande människoödet efter det andra. Dessa små utsnitt ur livet passerade kontoret i form av förundersökningsprotokoll, asylutredningar, LVU-processer eller olika typer av underlag i vårdnadsmål. Ibland kom klienterna till kontoret, ibland var det process i domstol. Advokaterna åkte dessutom fram och tillbaka till häktena i en värld som för mig var okänd men lockande.

Varje dag innebar en förväntan på nya ärenden. När posten kom var det, eller kunde det vara, något spännande, och varanda gång faxen började med sitt förberedande läte närmade jag mig för att se om det var ett beslut, ett nytt uppdrag, en kommunicerad utredning, eller något annat som berörde mina klienter.

Vissa dagar hände ingenting, men oftast hände något, och ibland tycktes det som att allt hände på en gång. Det irreguljära bidrog på något sätt till spänningen, och när allt skedde samtidigt var jag som lyckligast. Det var precis här jag ville vara, och jag ägnade all min kraft åt arbetet.

Fem år senare står jag lutad mot den av sol uppvärmda motorhuven på min bil efter att ha parkerat intill en landsväg i den ljusgröna försommaren 2019. Jag ska för första gången träffa Sancho Martinez.

Det är en stund kvar till besöket och jag försöker njuta av tystnaden, naturens egen tystnad. Inga människor i närheten, knappt några bilar. Bara den ljusgrå vägen och den intilliggande hagen, några björkar längs vägkanten och ett skogsparti av tall och gran som tornar upp sig några hundra meter bort. En liten avfartsväg av grus ligger framför mig, som enligt den hemmasnickrade skylten av trä ska leda till "Gläntans HVB". Gräset lyser i morgonsolen, fåglar vars art jag inte kan identifiera ljuder i ensamma läten, det är knappt någon vind.

Det har bara gått några dagar sedan Sanchos ärende kom in. En kvinna ringde från HVB-hemmet och berättade att en ung kille, som de fått in hos sig, ville ha min hjälp med sitt LVU-ärende. Jag hänvisade till förvaltningsrätten som sedan ringde och frågade om jag kunde åta mig uppdraget.

Handlingarna kom några minuter senare via mejl: ett barn i femtonårsåldern med missbruksproblematik och eskalerande normbrytande beteende. Utfall mot personalen vid agiterat tillstånd, men på det stora hela samarbetsvillig. Socialtjänsten ville att han skulle vara placerad enligt lagen om vård av unga, LVU, för att skydda honom från en negativ utveckling. Det ville inte Sancho, och därför behövde han min hjälp.

Under den tid som gått sedan jag först började som biträdande jurist hos Johan har jag blivit advokat och hunnit upparbeta ett visst namn. Det händer att jag efterfrågas, ibland i ärenden som Sanchos: unga killar på glid som av olika skäl kommit i kontakt med grövre kriminalitet eller riskerar att göra det. Killar som socialtjänsten vill rädda genom att tvångsomhänderta dem, vilket domstolarna sällan säger nej till.

Ibland också någon som är misstänkt för, eller har blivit utsatt för, brott. Ibland återkommande klienter.

Men jag efterfrågas inte alls i den omfattning jag önskar. Inte än.

Under dessa år har någonting också skett med Sverige. Den grova brottsligheten har ökat och de kriminella har ett försprång. Via krypterade appar och telefoner orkestreras våldsbrott och narkotikadistribution, samtidigt som polis och åklagare har noterat att utredningsarbete kring trafiken över det traditionella telenätet allt mer sällan ger något. Få grova våldsbrott klaras upp. När polisen väl lyckas beslagta krypterade telefoner har man sällan möjlighet att komma in i dem.

I samband med häktesbesök, pauser i förhör eller i anslutning till förhandlingar pratar jag ibland med brottsaktiva om situationen. Inte sällan slås jag av en utbredd förtjusning över denna maktobalans. Tonen är ofta raljerande om polisens oförmåga, samma ton som kan skönjas i låttexter eller i krypterade meddelanden som vid enstaka tillfällen sparas till eftervärlden och hamnar i förundersökningsprotokoll.

Brott planeras i krypterade telefoner och ingen pratar med polisen. Så upprätthålls försprånget.

Polisen försöker komma ikapp och stoppa en rad accelererande konflikter i den kriminella miljön: Västerort, Söderort,

Malmö, Biskopsgården, och så vidare. Musiken som skildrar denna verklighet har fått ett brett genomslag, och topplistorna domineras av rappare som själva är dömda för brott eller har kontaktytor med brottsaktiva. Även true crime-genren växer, samtidigt som det skrivs allt fler artiklar om det ökade skjutvapenvåldet och den ökade gängkriminaliteten. Kort sagt: Sverige är fullt av grov brottslighet, oknäckta krypterade telefoner och berättelser om allt detta.

Själv noterar jag lite från sidan hur advokatbranschen samtidigt växer, hur de stora brottmålen blir allt vanligare. Jag begär ut domar från tingsrätter och hovrätter, för att läsa på om den värld jag vill in i, om de mål jag vill ha. Tidningar skriver allt oftare om advokater, och jag tycker mig notera en ökning av debattartiklar och tv-framträdanden.

Vissa advokater tar marknadsandelar genom att göra reklam. En del advokater har krypterade telefoner för att ha kontakt med klienter. Andra nöjer sig med krypterade appar som Wickr. Några, ska det visa sig, har ett alldeles för gränslöst och till och med brottsligt samröre med klienter. Det är huggsexa om de allt fler och mycket lukrativa uppdragen och det saknas inte ekonomiska incitament för de som vill fuska eller stå klienterna för nära.

Allt som är under denna tid kommer om bara några år kännas mycket främmande: Encrochat, Sky ECC, den låga uppklaringsprocenten och advokater som med fog kommer att kallas ”gängkriminella i kostym”.

Hursomhelst. Det sitter just nu, medan jag står lutad mot bilen under denna försommar, ett stort antal unga män på olika häkten, SIS-hem och ibland, som Sancho, på de något öppnare HVB-hemmen. (Kvinnor utgör ännu undantagsfall). Dessa unga män kommer snart att vara äldre än de små barn

som ska utgöra kärnan i en våldsvåg som vilar runt hörnet.

Men först ska jag besöka Sancho Martinez. Morgonsolen genomborrar grenverken över mig, diket vid bilens högra framhjul är snustorrt.

Många av LVU-ärendena liknar varandra: tidiga kriminella debuter, nätverk av äldre brottsaktiva som snappar upp fjorton-, femton-, sextonåringarna, och förser dem med droger att springa med, eller vapen att transportera. Ger dem uppdrag som spanare, springare, goare, innan den lokala polisen noterar utvecklingen och larmar det sociala, som omhändertar barn i riskzonen och skickar dem på hem, öppna eller låsta. Antingen det eller som det tycks vara med Sancho, att själva missbruksproblematiken banar väg för mötet med tyngre kriminalitet.

Huset ser nedgången ut. Jag får knacka en stund innan en ung man i träningskläder till sist öppnar dörren. Han är för gammal för att vara placerad här, men ser inte heller ut som en typisk föreståndare.

”Du är advokat, va?” Han tittar på mig, har inte ens sagt hej.

”Ja, det stämmer”, svarar jag, och berättar vem jag är här för att träffa.

Inifrån huset hörs skrik, förvånansvärt höga skrik med tanke på att det är morgon. En ung kille i Philipp Plein-hoodie kommer rusande nerför trappan, stannar vid mannen framför mig, de ger varandra en kram, säger något skämtsamt jag inte uppfattar. Sedan försvinner killen in mot okända delar av nedervåningen. Döskallen på tröjan glittrar till i den skarpa halllampan medan han passerar.

”Han är på sitt rum, du kan gå upp till honom”, säger mannen i träningskläder och pekar uppför trappan, för att sedan följa efter killen han nyss hälsade på.

Jag börjar gå upp. Ytterligare en ung kille kommer nerrusande,

vi krockar nästan med varandra. Från nedervåningen hörs nu hög musik.

Inifrån det rum som tillhör Sancho hörs ingenting. Jag knackar. Inget svar.

Jag väntar en halv minut, och precis när jag ska knacka igen öppnas dörren. En yrvaken pojke med rufsigt hår och runda kinder står framför mig i stor, svart t-shirt och ett par Barcelonashorts. Han gnuggar sig i ögonen med ena handen medan han hälsar med den andra, med fel hand.

”Hej”, säger jag och presenterar mig, ”är det okej om vi sitter inne i ditt rum?”

”Tja”, svarar Sancho trött, ”ja, det är lugnt, kom”.

Han hasar sig före mig och sätter sig på sin säng, om han känner någon sorts nervositet eller främmande känsla av att ha en advokat på besök i sitt rum är det ingenting han visar. Han ger ett ganska nollställt intryck, men kanske beror det på att han nyss vaknat.

Sancho ler dock försiktigt när han tittar upp medan jag sätter mig på en stol i hörnet, och jag tycker redan instinktivt om honom.

”Jag är ju här för att du ville ha min hjälp med ditt LVU”, bryter jag tystnaden med. I min portfölj har jag utskrivna handlingar om hans ärende, men den lite stela stämningen tillåter inte att jag börjar bläddra i dem nu. Istället försöker jag hålla det till ett avslappnat samtal mellan oss två bara, vill veta mer om honom och vad han har att säga om socialtjänstens oro.

När vi så småningom, efter några minuters lite trevande samtal, kommer in på vad socialhandläggaren och områdespolisen har skrivit om hans kriminella aktiviteter, främst bestående av missbruk, men även om någon misshandel och något personrån, tycks något för första gången vakna i Sancho.

”De överdriver, mannen”, säger han upprört, och så gör han

ett ljud med munnen och tittar sedan ned på sina händer igen. Ur de blå shortsens sticker ett par mjuka, konturlösa ben ut, som avslöjar vad kläderna, attityden och sammanhanget döljer, nämligen att personen framför mig är ett barn i högstadieålder. Längst ner ett par runda fotvalv som slutar i svarta flip-flops, med en vit text som löper från kant till kant. Givenchy.

Sancho frågar plötsligt om jag vill ta en cigg, och pekar mot balkongdörren som står på glänt bakom en Kalle Anka-handduk, vilken hänger från en spik över dörren i ett taffligt försök till mörkläggnings.

Vi går ut på den lilla balkongen, och inför den ljusgröna fonden av juniskog pratar han om de första dagarna på boendet, och om saknaden efter sin familj, medan han brådmoget rör ciggen fram och tillbaka till munnen. Samtalet flyter bättre nu. Min positiva känsla av honom förstärks där han står i sina tofflor över ett balkonggolv av grå sten och en arkipelag av mossfläckar, med sina äppelkind, sina knubbiga rökande händer och sin varma blick. Han ser snäll ut. Håret är tjockt och brunt, ögonen bruna.

På en liten bänk mot ena kortsidan av balkongen står en upp och ned-vänd kruka, överfull av fimpas. Bredvid Sancho, intill dörren, lyser en dammig klotlampa, trots dagsljuset. Den har en för stark glödlampa och kastar ett hemsamt sken över den närmaste spindelväven, och över Sanchos ansikte, där han står och röker, med en min som om han funderade på något.

”Min bror berättade om dig, bror, du kommer få ut mig, jag känner det på mig”, säger han plötsligt.

Medan jag duckar för cigarettröken funderar jag på om han tror på det där själv, att jag ska få ut honom, eller om det bara är anamnad jargong. De flesta vet att nästan ingen advokat ”får ut” någon från en LVU-placering om inte socialnämnden på egen hand beslutar att vården ska upphöra.

Efter en stunds tystnad börjar Sancho prata om musik. Svensk rap är ett återkommande samtalsämne bland klienter, men Sancho pratar istället om hur mycket han älskar DJ Khaleds självsäkra energi.

”We the besssst!” skriker han mot de vettskrämda spindlarna längs den nedklottrade stenväggen, för att visa på just denna självsäkra ignorans som blivit världsartistens signum, men också väg till framgång: om du ser dig själv på ett visst sätt, och är övertygad om att du är den personen, oavsett vad andra säger och oavsett hur mycket motgångar och hån du möter, kommer omgivningen till sist att se dig just så. Kanske Sancho undermedvetet greppar efter samma strå.

Innan vi avslutar berättar han om sitt missbruk. Om hur han började röka för några år sedan. Han vill verkligen sluta, säger han.

”Du vet, för familjen också. Jag hade en farbror som knarkade. Mamma är livrädd nu, och pappa pratar inte längre med mig.”

I bilen på väg tillbaka till Stockholm försöker jag ringa Sanchos mamma, som han bad mig om. Hon svarar inte. Istället blir det några samtal till klienter på olika häkten, och så något till den egna byrån. Min lilla byrå som består av Malin, som arbetade hos Johan och som jag erbjöd en tjänst när jag skulle starta eget, och så Hanna, en relativt nyexaminerad biträdande jurist vars tjänst knappast kan motiveras ur ett ekonomiskt perspektiv.

Utanför bilen flyter flera mil av svensk skog bakåt i jämn takt, medan den ljusgrå asfalten, med alla sina vita streck, tillryggaläggs. Samhällen, rondeller, Circle K, Preem, OKQ8, barn på cyklar, scener som spelas om och om igen utanför vindrutan denna sommar.

Vid en av dessa bensinmackar köper jag kaffe. Med handen runt den varma pappmuggen sätter jag mig vid ett picknickbord. Jag blundar, och försöker andas i kvadrat för att dämpa de hjärtslag som känns i bröstet. Små trummande slag som tycks varna om något. Jag tänker på alla unga klienter vars kroppar och sinnen är skådeplatser och slagfält för det som är barn men som ändå hör vuxenvärlden till.

Jag hoppas verkligen att Sancho tar sig ur det här.

En stund senare ringer jag en kollega som också driver eget, och berättar om hur stökigt och smutsigt det var på hemmet, om mannen som kanske var en föreståndare, men som mer kändes som en kompis till de placerade, och om kontrasten mot den vackra naturen runtom.

”Mot naturen som framträder i försommarljus”, säger jag, ”som den där Tranströmerdikten om en junimorgon när det är för sent för att somna om och för tidigt att gå upp, eller hur det nu är.”

”*Minnena ser mig*, heter den. Jag googlade”, svarar kollegan efter en stunds tystnad, ”och de där hemmen är helt hopplösa. En stor del av de där barnen kommer hamna riktigt illa, det kommer gå åt helvete för dem, tro mig.”

En tid senare har jag tagit mig till förvaltningsrätten på Tegeluddsvägen för en muntlig förhandling i Sanchos ärende. Några minuter innan det ska börja kommer en socialsekreterare fram till mig.

”Din klient kommer nog inte, han är avviken, så att du vet.”

Och mycket riktigt, Sancho kommer inte, och familjen säger sig inte heller veta var han är. Beslutet fastställs av domstolen i hans utevaro, polisen får leta efter honom och det kommer att dröja ett tag tills jag hör av honom igen.

Jag åker röda linjen tillbaka till Östermalmstorg och tar 2:an upp mot Odengatan, promenerar sedan den sista biten till det lilla kontoret på Bragevägen.

Läser Lagerkvists Dvärgen på bussen och känner igen den illa dolda entusiasmen över *Kriget*. En entusiasm som bubblar i dessa ungdomshem, på häktena och i nästan varje samtal jag för med mina klienter vid denna tid. Vem har skjutit vem och vem kör med vem och hur många har skjutits från respektive sida? Konflikterna följs som vore det Premier League.

Jag har under det senaste året företrätt en rad unga i LVU-processer. När de väl blir misstänkta för brott har de emellertid begärt andra, mer namnkunniga försvarsadvokater. Jag har då följt deras processer från håll, bett Malin eller Hanna att begära ut förundersökningsprotokoll, åtal och domar.

Under tiden sköter jag de mål jag får på den egna byrån, eller

försöker se till att Hanna engageras i egna ärenden: diverse brottmål, några LVU-mål ibland, ett eftersläpande asylärende här och där. Verksamheten går sin gilla gång i Lärkstaden, samtidigt som jag försöker att inte tänka på något annat. I synnerhet inte på Maud.

Denna sommar stannar jag i Stockholm, medan många av mina kollegor på andra byråer är lediga. Den semester jag och Maud hade planerat in gick om intet i och med upprottet, och nu finns det ingenstans jag vill resa. Att vara på plats under andras semestrar brukar dessutom innebära möjligheter att täcka in för bortresta kollegor när behov uppstår.

En dag i mitten av juli begärs mycket riktigt en utpekad gängledare häktad för grovt vapenbrott, och den ordinarie advokaten är någonstans vid Medelhavet. Hans sekreterare ringde runt till andra byråer för att kolla om någon kunde, och någonstans en bit ner på den listan fanns jag. Eftersom Malin och Hanna är lediga kom samtalet direkt till mig.

Den misstänkte är alltså inte min klient. Han vet sannolikt inte ens vem jag är, men nu ska jag ansvara för själva häktningsförhandlingen. På mitt kontor läser jag den promemoria som ligger till grund för häktningsframställan: ett polisiärt PM om konfliktbilden i den aktuella förorten, om hur tidigare vänner nu står på varsin sida i en våldsspiral som skördat flera liv och bedöms vara i ett intensivt skede. Där redogörs också för den utpekade gängledarens ställning, om att de nu beslagtagna vapnen förmodligen skulle ha använts i denna konflikt, och varför han anses vara misstänkt: avlyssnade telefonsamtal, mastuppkopplingar, observationer av honom i närheten av det källarförråd där vapnen hittats, samt en beslagtagna BQ-telefon som man i och för sig inte har lyckats komma in i.